

però al capdavall pseudoracionalista i rococó. Però, com resa la frase del monument a Pujols que s'eleva davant del Museu Dalí: «El pensament català rebrota sempre i sobreui als seus il·lusos enterradors». Casasses també reivindica l'encert d'aquella fallera per traduir al català com a mecanisme d'importació literària; va permetre establir un diàleg fecund amb el Romanticisme alemany, clau per a l'escat de poetes com ara Maragall, Riba i Vinyoli.

Finalment, Casasses dedica bells mots a Maragall; n'il·lustra la transcendència i la saviesa pregon. Atraiu l'anàlisi que fa de la correspondència entre Maragall i Caterina Albert, així com la del declivi i la seva caiguda en desgràcia després que el conservadorisme i el catolicisme més oficialista l'acabessin repussant per la nitidesa del seu clam per a la dignificació del poble i per la seva espiritualitat etèria d'encuny alemany. En definitiva, si bé no és sistemàtica, l'obra ofereix una panoràmica excel·lent. A cavall entre la divulgació i l'assaig personal, Casasses torna a fer gala de l'enorme agudesia intel·lectual a què ens té acostumats. El llibre relliga per sempre el lector amb les belles lletres catalanes i l'impulsa a emprendre recerques i lectures majors.

BONNER, Anthony: *Estudis lul·lians (1978-2019)*, Barcelona, Palma: Edicions Universitat de Barcelona, Edicions Universitat de les Illes Balears, 2022; «Col·lecció Blaquerna» 14.

MARIBEL RIPOLL-PERELLÓ

Universitat de les Illes Balears, Càtedra Ramon Llull
mrp983@uib.cat

És tradició que procedeix de Ramon Llull mateix la confecció de seleccions i d'antologies i resums miscel·lanis per ajudar els lectors aprenents a orientar-se entre els espessos boscos lul·lians. El conegut *Electorium* del deixeble Tomàs Le Myésier, juntament amb el *Breviculum* il·luminat amb les 12 vinyetes biogràfiques del mestre Ramon Llull, n'és, sens dubte, la mostra de referència. L'any 1977, fa gairebé mig segle, es publicava a *Studia Lulliana* (aleshores *Estudios Lullianos*) l'article «Problemes de cronologia lul·liana». El signava Anthony Bonner (Nova York, 1928), crític i compositor musical nord-americà establert a Mallorca des de la dècada dels cinquantes del segle xx, que iniciava, així, una llarguíssima i profunda trajectòria de més de quaranta anys en l'estudi, l'edició i la traducció de l'obra de Ramon Llull. El volum *Estudis Lul·lians* (1978-2019), que constitueix el número 14 de la Col·lecció Blaquerna —editada conjuntament per la Universitat de Barcelona i la Universitat de les Illes Balears—, és el manual d'ús imprescindible per a qui es vulgui apropar a la cultura lul·liana des del rigor científic i l'experiència que aporten 41 anys d'investigació i de recerca sostinguda i perseverant. El volum no és una recopilació de tots els treballs de Bonner dedicats a la qüestió,

sinó que és constituït per una recopilació de 27 aportacions —d'un conjunt total de 122, entre articles, edicions i traduccions—, les que, com aclareix Lola Badia —curadora del volum juntament amb Eugènia Gisbert—, «no tenen cabuda ni a les *Selected Works of Ramon Llull* (1985) / *Obres Selectes de Ramon Llull* (1989) ni a *The Art and Logic of Ramon Llull. A User's Guide* (2007) / *L'Art i la lògica de Ramon Llull. Manual d'ús* (2012)» (p. 9) i que abracen el ventall temporal entre 1978 i 2019. Seleccionats i distribuïts temàticament per Bonner mateix, l'organització interna fa que el lector no es perdi en l'ascensió sobre els complexos mecanismes de l'Art lul·liana, una ascensió que, com assenyala la curadora, requereix de l'establiment de molts camps base previs, que és el que ha fet l'investigador per poder resoldre els punts conflictius que l'Art lul·liana li ofereia.

La primera part és dedicada al paper de l'Art, entesa especialment com una «autoritat alternativa», i és constituïda per quatre treballs: «L'Art lul·liana com a autoritat alternativa», «L'Art de Llull com a alternativa a l'aristotelisme parisenc», «Ramon Llull, un autor sempre innovador i sorprenent» i «La gènesi de l'Art de Ramon Llull: un instrument de conversió entre “ciència” i “amància”». La segona part agrupa aquells treballs relacionats amb l'autoria lul·liana, en la qual pren forma la intuïció de Bonner sobre la manca de citacions d'autoritat en l'obra del pensador medieval, com queda palès als articles «Ramon Llull i el rebuig de la tradició clàssica i patristica», «Ramon Llull: autor, autoritat i il·luminat», «Reducere auctoritates ad necessarias rationes» i «A background to the *Desconhort*, *Tree of Science*, and *Apostrophe*». La part central del volum, la tercera, compendia els cinc treballs sobre el pensament diagramàtic elaborats a quatre mans juntament amb Albert Soler, amb una intenció clara de contextualitzar i precisar els usos de les figures, d'una banda, i d'analitzar la disposició del text en les diferents còpies de primera generació com a element intrínsec de l'obra mateixa. Constituïxen aquesta part els treballs «La *mise en texte* de la primera versió de l'Art: noves formes per a nous continguts», «Les figures lul·lianes: la seva naturalesa i la seva funció com a raonament diagramàtic», «Les representacions gràfiques al *Llibre de contemplació* de Ramon Llull», «La representació de l'arbre en l'*Arbre de ciència* de Ramon Llull» i «Representació gràfica i ècfrasi en l'obra de Ramon Llull». Acompanya aquesta part la reproducció de 29 làmines en color, imprescindibles per a l'anàlisi que Bonner i Soler ens ofereixen.

La quarta part, segurament la més miscel·lània i extensa de les cinc, arreplega aquells treballs dedicats als «aspectes històrics, filològics i interpretatius» col·laterals en el desglossament dels enigmes de l'Art, però imprescindibles per a la comprensió del fenomen Llull: «La situació del *Llibre del gentil* dentro de la enseñanza luliana en Miramar», «L'aprenentatge intel·lectual de Ramon Llull», «Ramon Llull i Mallorca», «L'apologètica de Ramon Martí i Ramon Llull davant de l'Islam i del judaisme», «Ramon Llull and the Dominicans», «Ramon Llull i l'elogi de la variant», «Més sobre el mot i el concepte de “dignitats” en Ramon Llull» i «The structure of the *Arbor scientiae*». La cinquena part, de cloenda, recull aquells treballs relatius a «Lul·lisme i altres temes», en els quals l'autor abor-

da aspectes relacionats amb la recepció i la continuació del llegat lul·lià: «El lulisme alquímic i cabalístic i les edicions de Llätzer Zetzner», «El arte luliana como método, del Renacimiento a Leibniz», «Estadísticas sobre la recepción de l'obra de Ramon Llull», «Els *Introductoria Artis demonstrativae*: una obra autèntica?», «A Brief History of the *Llull DB* and Its Derivatives», i «Qui té por de Ramon Llull?». En conjunt, el recorregut per totes aquestes facetes polièdriques de l'univers lul·lià, proposat per Bonner i pels editors del volum, permet copsar com l'Art lul·lià és la peça central, el «pal de paller» de la producció del beat mallorquí, el funcionament de la qual ha estat explorat fins a l'últim detall. L'investigador, que es presenta al volum com el deixeble que escolta Llull directament i n'ha de fer el report fidedigne, ha desencaixat totes les peces del trencaclosques per reconstruir-ne de bell nou la factura i entendre'n així els mecanismes que l'articulen. I fent això, ens ha llegat, a manera de bell *florilegi* científic i metòdic, acurat i precís, un volum de referència indispensable per conèixer aquesta peça cabdal del pensament europeu medieval i per, en definitiva, perdre-li'n la por.

MENSA I VALLS, Jaume: *Arnau de Vilanova a Lleida. La Confessio Ilerdensis. Estudi, edició i traducció*, Lleida: Universitat de Lleida; «Polyeideia» 6.

CARMEL FERRAGUD DOMINGO

Institut Interuniversitari López Piñero, Universitat de València

carmel.ferragud@uv.es

Si hi ha algú acreditat per a parlar sobre Arnau de Vilanova, i en particular sobre la seua obra teològica, aquest és sens dubte el professor de filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona Jaume Mensa. Ja abans de la seua tesi doctoral, però molt en particular a partir d'aquesta (1993), ha dedicat bona part de la seua labor investigadora al metge-teòleg de València. Mensa ha estat integrant de projectes de recerca, promotor de trobades científiques i és autor d'innombrables publicacions imprescindibles, que han tingut com a eix central la figura d'Arnau. El producte sintètic de bona part d'aquesta activitat científica es troba a l'abast al web *ArnauDB Corpus digital d'Arnau de Vilanova* (MENSA & GIRALT, 2013), de consulta inexcusable per a tot aquell que es vulga apropar a la versió més actualitzada que la recerca pot donar d'Arnau i l'arnaldisme.

En altres ressenyes he manifestat la meua admiració pel grau de coneixement assolit entorn de la figura d'Arnau, i això tant fa per a la seua obra mèdica com la teològica, fins al punt que fa l'efecte que el grup d'especialistes que hi ha sobre el personatge haguessen pogut discutir amb ell mateix sobre els seus pensaments. I, una vegada més, no puc més que manifestar de nou el meu enlluernament davant el producte de Mensa. L'aplec d'estudis i edicions entorn de l'obra d'Arnau permet aproximacions cada vegada més acurades i depurades; és un privilegi poder